

vapurla şehrimize gelmişlerdir. Vapurdan karşılanarak bando ve kardeşlik tezahürleri arasında park iskelesine çıkan misafirlerimizle birinci gece, Halkevi salonlarında Sinop Halkevlileri samimî saatler geçirdiler ve bir tanışma yaptılar.

Cumartesi günü sabahleyin Atatürk anıtına çelenk konuldu. Öğleden sonra Halkevi salonunda millî Çorum hava ve raksları ile şarkılı (Himmetin oğlu) piyesi temsil edildi. Akşam üstü şehir gazinosunda Sayın Valimiz taraflarından şereflerine bir çay ziyafeti verildi ve parkta bütün halkın huzur ile millî havalar çalındı, kayık gezileri yapıldı, gece tekrar Halkevi salonunda (Hissei şayia) temsil edildi. Pazartesi günü İstanbuldan gelen vapurla Samsuna hareket eden misafirlerimiz Sinop gençliği ve Halkevlileri tarafından sevgi ve samimiyet tezahürleri arasında uğurlanmışlardır. «Sinop»

MES'UL MÜDÜR : Dr. PERTEV KALELİOĞLU

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat
komitesi çıkarır

YIL : 4 SAYI : 29

1 Eylül 1941

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat
komitesi çıkarır

Yıl : 4

1 Eylül 941

Sayı : 29

İÇİNDEKİLER

		Sahife
1 — Çorumun Lise ve Sanat okulu derdi . . .	Cevdet Bezirci	883
2 — Çoruma âit vesikalar	H. T. Dağlıoğlu	885
3 — Çorumda yerli sanatlar	H. Karamuk	888
4 — Dava ve cezanın sukutu	Semiha Özkan	890
5 — Arzda ve yurdumuzda zelzele	Rıfat Arıncı	897
6 — Sabreyledim (Şiir)	Dedebaş	904
7 — Çorumda köy düğünü	Ferit Dedebaş	905
8 — Çorumda söylenilen çığsaklar	Eşref Ertekin	908
9 — Cönklerden derlemeler	Eşref Ertekin	910
10 — Halkevi baberleri	***	914
11 — İlâve, vesikalar	***	

Musahabe :

Çorumun Lise ve Sanat okulu derdi

Cevdet BEZİRCİ

Cumhur Reisimizin Çoruma teşriflerinin yıl dönümünü büyük tezahuratla karşılayan ve o günü bayram yapan Çorumlular memleketin liseye ve sanat okuluna olan ihtiyaçlarını da düşünmekten uzak kalamamış ve bu münasebetle yüce Millî Şefimize saygı ve bağlılıklarını ifade eden tel yazısının arasına bu dileklerini katmayı da bir şeref bilmişlerdir. Aldıkları cevap kendilerini büyük sevinçlere gark eden iltifatlarla dolu olduğu gibi bu dileklerini tatmin eden iymaları da ihtiva etmektedir. Onun içindir ki bayramlarına bir bayram daha katmışlar, sevinçlerini artır-

mışlardır. Şimdi pek yakın bir âtide hiç değilse üç sınıflı bir sanat okulu ve onu takiben de bir lise açılacağı Millî Şeflerinden aldıkları ilhamla umuyor, içten bir haz ve zevk duyarak bu müjdeli haberi bekliyorlar.

Çorum civarındaki vilâyetlere ve şehirlere nazaran daha galabalık ve işlek bir yer olduğu kadar, iktisadî bakımdan da bunu hak etmiş bir durumdadır. Şehir yirmi dört bine yaklaşan bir nüfusa sahiptir. Orta Anadoluda zahire anbarı vazifesini görecek kadar zengin topraklara sahip olduğu gibi her türlü nebat yetiştirmeye müsait

bir iklime de sahiptir. Pek yakında yapılmasına başlanacağı müjdesini aldığı Sumucak - Osmancık hattı da bu geniş vadiden geçtiği takdirde Çorum vilâyeti pek geniş bir inkişafa mazhar olacak, büyük bir umrana kavuşacaktır. Bu takdirde Çorum memleketimizin en ileri sahalarından biri haline gelecektir.

İşte Çorumlular bunu düşündükleri içindir ki ondan önce bir sanat teknik yuvasına, bir ilim kaynağına kavuşmak istiyor, bunun için telâş ediyorlar.

Bir sanat okulu açılmak teşebbüsü yüksek Maarif Vekillîğince vaki olduğu takdirde uzun bir külfet ve masrafa da mal olmyacaktır. Memleketin sanat okulu olmya elverişli muhtelif binaları vardır. Geçen yıl bu hususta tedkikatta bulunmuş yüksek vekillîğin müfettişlerinden bir zat bu binaları görmüş, en elverişli olarak eski ziraat okulunu bulmuştu sanıyoruz. Bu bina bizim görüşümüzle de en uygun bir bina olarak görünmektedir. Şehrin içerisinde denebilecek kadar yakın bir mesafededir. Kârgirdir, odaları ve bahçesi itibarile her şeye müsait bir durumdadır. Bahçesi geniş bir saha üzerinde olduğu için lüzum görüldüğü takdirde bir çok atölye-

lerde yaptırılabilir. Mutbah ve her nevi tertibatı şimdiden ihtiva etmektedir.

Lise içinde aynı vaziyet vardır. İki sene evvel inşası bitmiş olan ve pek çok yerlerde eşine rastlanmayan ortaokul binası lise olmya-her hususta elverişlidir. Pansiyon açıldığı takdirde eski ortaokul binası mevcuttur ki, hususi muhasebe tarafından bu bina heman terkedilmeye amâdedir.

Talebe vaziyetine gelince, Çorum ortaokulunun mevcudu 500 ü aşmaktadır. Her yıl 70 - 90 mezun vermektedir. Pansiyon açıldığı takdirde Orta Anadolunun en ucuz yerlerinden biri olduğu için talebe iaşesini en ucuz bir şekilde idare etmek mümkündür. Hatta bütün mevcut olan ve Türk Maarif Cemiyetinin himayesinde bulunan pansiyonu genişletmek ve daha mükemmel bir hale koymak da kabildir. O takdirde Çorum lisesini besliyecek civarda bir çok orta okullar vardır. İskilip, Merzifon, Amasya ortaokulları gibi.

İş; kültür çarhının başında bulunan edip, şair ve yüksek bilginlerimizden bulunan Maarif Vekilimiz Sayın Hasan Âli Yücel'in himmetine kalmaktadır. Çorumlular bu zatın yüksek direktiflerine intizar etmektedirler.

Hazinei evrakın maarif kısmında ÇORUMA ÂİT VESİKALAR

HİKMET TURHAN Dağlıoğlu

Hazinei evrakın tasnif edilmiş (askeri, maarif, maliye, adliye ve saire gibi defterlerinde Çorumu alâkadar eden vesikalara rastlamaktayız.

Bu defterlerden maarife âit olan kısmını gözden geçirirken tesadüf ettiğim meseleleri bir cedvel halinde tesbit ettim. Bunların içinde çok olanlar vardır. Zaman zaman bunları asıl metinlerle birlikte neşredeceğiz.

Bu cedvelde medreselere, camilere, mekteplere dair vesikalar olduğu gibi eşhasa âit bazı arzler de vardır. Bu vesikaların numara ve tarihleri ayrıca gösterilmiştir. Mahallî hususiyetleri gösterilmesi itibarile bu cedveldeki vesika ve isimlerin ehemmiyeti kendiliğinden anlaşılır. Cedvelde okunan muallimhane kelimesinin bu günkü manasile ilk mekteplere muadil bir kelime olduğunu izah etmek isteriz.

Bazı hakikatleri bildirmesi itibarile bu cedvelin heman neşrini faydalı buluyoruz.

Hazinei evrak Maarif kısmında Çoruma âit bulunan vesikalar

No.	Tarih	
22	964/1556 Selh Ş.	Sülübey camiine ve hisarına sikkun denilen suyun isalesi masrafını mübeyyin tanzim olunan ve Sivas kadısı mevlâna Bali bin Ali mühriyle Çorum sancak beyi Mustafa ve çavuş başı Davud bey ismini havi vesika. Bu vesikada Abdi çebebi, Hacı Ali, Hacı Ramazan, Hacı Ahmed, Hacı Nurullah, Hacı Kemal, Hacı Mustafa, Hacı Mehmet, Hacı Süleyman ve başkalarının imzası vardır,

No.	Tarih	
1798		Çorumda vaki Alemdarı nebevi Süheyb-i Rumi zaviyesinin Şeyh Ömer ve Halile tevcihine dair Çorum kadısı Mehmed efendi tarafından yazılan ve Seyyid Mehmed beyin arizesi mucibince Müftü Yahya efendi tarafından terviç olunan inha.
2771	1101/1689	Çorum sancağında Karahisar Timurcılı kazasında vaki Cemaleddin medresesi evkafına dair hüküm.
3136	1112/1700	Çorumda Şeyh Âşık zaviyesi minelkadim Hacı Bektaş Veli hazretlerinin meşrutası iken hilafı inha bazı kimesneler tarafından tecavüz edildiğinden Derviş Mehmede tevcih edilmek üzere Hacı Bektaş Veli şeyhi Elvan tarafından yazılan arz.
3625	1109/1697 2 Ze.	Çorum sancağında Osmancık nahiyesinde vaki İncesulu kebir, İncesulu sağır namı diğer Kargucuk, Güvercinlik ve Kabaklı kariyeleri malikâneleri her ne kadar nefsi Çorumda vaki Beylerçelesi zaviyesi evkafından isede Çorumda camii kebirde ders vermek şartile nisfının Hacı Mustafa efendiye tevcih olunduğunu mübeyyin buyurultu.
4212	1115/1703	Osmancıkta Sultan Bayazid camiine dair.
4667	1124/1712	Çorumda Burhankeşuda camiine dair.
4850		Çorum sancağında Karahisarlı nahiyesinde vaki Cemal efendi medresesi.
304	1176/1762 26 Ra.	Çorumda Muzafferiye medresesi müderrisliğinin tevcihi hakkında mahalli naibinin inhası.
305	1214/1799 27 Za.	Çorumda Sultan Murad camii şerifi avlusunda vaki medrese müderrisliğinin tevcihi hakkında Şeyhulislam Mustafa Âşir efendinin işaretile mahalli naib tarafından inha.
370	1186/1772 8 Ce.	Ayin Ali zade Mustafa efendinin Çorumda Aşçı Ali mahallesinde kâin camii şerifi vakfından dersiâm cihetinin tevcihi.
465	1181/1767	İskilipte Hacı bey medresesi vakfından Karacabey nahiyesinden Beydili kariyesine vaki olan müdahalenin menine dair.

No.	Tarih	
879	1203/1788 17 Me.	Çorum kazasına dair Çorum Viranlı ve Alayundlu kariyelerine dair.
1483	1216/1801 25. Re.	Çorumda Muzafferiye medresesi.
2070	1219/1804 15 Ra.	Çorumda Hacı Nasrullah ağa mahallesinde müceddeden bina olunan dersane ve mektebin muallimliğine dair.
5980	1247/1831	Çorumda Ölçek zade Hasan ağanın bina eylediği medrese.
4950	1218/1803	Çorumda İnbalözü kariyesine dair Ahmed Hulûsi tarafından verilmiş istida.
5490	1213/1798	Çorumun Karahisar kazasındaki Hüsamiye medresesine müderris tayini hakkında takrir.
14728 Evkaf	1218/1803	Çorumda Burhankeşuda camiinde Hasan efendi nükudu vakfından devir ve cüzühan cihetleriyle camiiin bitişiğindeki mektep muallimliğinin tevcihine dair.
4378 4230	1221/1806 16. Şe.	Ruusu humayun ki sedarı Ömer Nehci efendi Çorumda Gülâbibey mahallesinde bina ettiği medresesine yeniden vakıf tayin edüb vazifesini tescih ettirmiş olduğundan defterhanedeki kaydının tevki hak ile tashih edilmesine dair verdiği arzihal.
3898	1250/1834	Osmancıkta beyler camii.
3432	1260/1844	Osmancıkta Koca Mehmed paşa vakfından dersiâmlik verilmesine dair.
8372	1259/1843	Esbak Çorum kaymakamı Ahmed paşanın bina eylediği medrese ve zaviye.
8997	1245/1829	Çorumda Abdülfettah bey medresesi.
7839	1262/1845	Çorumda Ahmed Hulûsi paşanın bina eylediği medrese.
7846	1272/1855	Çorumda Şerife Fatma hatunun bina eylediği medrese.
7139	1192/1778	Çorumda Muzafferiye medresesi.
7239	1261/1845	Çorumda Çakırlı Mustafa bey muallimhanesi.
1624	1087/1676 25. C.	Çorumda vaki Sultan Murad camii hatibi Ali halife zayıinden berat itası hakkında Çorum kadısı tarafından yazılan ve iradeye iktiran eden arz.

Çorumda Yerli Sanatlar

HAYRİ Karamuk

Çorum, Kızılırmak havzasının en çok ziraat yapılan kısmında kurulmuş beş kazalı büyük bir şehirdir. Bu itibarla Çorum köylüsü kâmilen çiftçidir. Bu mıntaka çiftçilerinin alış veriş yaptığı yegâne pazarlar da Çorumda kurulmuştur.

Yalnız köylünün diğer ihtiyaçlarına cevap verebilmek mecburiyeti, şehir halkının daha ziyade çeşitli sanatlarla işigal etmesine yardım etmiştir. Fakat bu gün fabrika sanayiinin tekemmülü ile yerli sanatlara en ağır darbe inmiş bulunmaktadır.

İşte yerli sanatkârlarımızda başlıyan sefalet de ancak bu darbenin şiddetinden ileri gelmektedir. Bu meselenin ehemmiyetini derinden duyan hükümetimiz de bilhassa bu gün yerli sanatların tekrar ihyası hususunda halkevlerini âcil tedbirlere tevessül ettirmektedir. Bu gün her tarafta yerli dokumacılığın canlandırılması teşebbüsü bu cümleden olmak üzere ileri atıl-

mış yerinde ve değerli bir adımdır.

Bizde yerli sanatların tarihi pek eskidir. Fakat onların kuruluş ve inkişafına âit teferruatlı mâlûmatı bu gün bulmak mümkün değildir. Halbuki bu sanatların incelik ve şekilleri vaktile yazılmış olsaydı sanayiimizin bu güne kadar geçirmiş olduğu teknik safhaları bu gün bilmek kabil olacaktı.

Sanatkârlarımız bile sanatının kendinden evvelki vaziyetine vâkıf değildir. İşte 100 sene sonraki sanat erbabının da aynı gaflet içinde yaşamaması için bu gün Halkevi dergilerine mahallî mevzuata âit ve tedkike müstenid yazıların konulmasını arzu ediyoruz. İşte ben de tekrar intişara başlayan dergimize, Çorumun yerli sanatlarına âit seri halinde yazılar katmak suretile bu arzunun bir parçasını yerine getirmeğe çalışacağım.

Çorumda yerli sanatlardan Dabağlık

Yakın zamana kadar civar vi-

lâyet ve kasabaların deri ihtiyacını temin eden Çorum dabağhanesi, maalesef bu gün tüccarların bütün ham derileri harice sevketmek hirsından dolayıdır ki sönük bir vaziyete gelmiştir. Daha dün Kayseri, Yozgat, Merzifon, Samsun, Amasya gibi şehirlere deri sevketmekle hayatını kazanan Çorum esnafı bu gün eli koynunda işsiz, güçsüz beklemektedir. Bu vaziyetin ıslahı, yalnız ham derinin Çorumdan dışarı çıkmamasını teminle kabildir.

Bu hususa Halkevimizin bir çare bulmak isteyeceğini kuvvetle tahmin etmekteyim.

Çorumda dabağlık sanatının mebdeini bilen hemen hemen hiç kimse yoktur. Yalnız bu zamanı 300 sene olarak söylüyen ihtiyarlar mevcuttur.

Söylendiğine göre bu sanatın piri (Şeyh Ahi Ervanı Mahmud) dur. (Şeyh Abbas) da ikinci derecede bir pir sayılıyor. Bu sanat erbabı öteden beri manevî bir haz ve olgunlukla en kuvvetli Lonca teşkilâtını vücade getirmiş ve memleket için faydeli bir unsur olarak yaşamıştır. Bundan 20 yıl öncelerine kadar Çorum dabağhanesinin lonca odası memleketin (o zamana göre) terbiye müessesesi olarak icrayı faaliyet edebilmiştir.

Bu sanatta ileri gelen faziletli bir zat (Yiğit başı) olarak seçilir ki yiğitbaşı aynı zamanda lonca

reisi sayılırdı. Sanata karışacak çırak merasimle lonca odasına alınır ve hususî bir âyinle ustaya verilir. Keza kalfa veya usta olacaklar da aynı merasime tabî tutulurdu.

Lonca odasının diğer bir vazifesi de suç işliyenlerin orada tecziye ve ıslahı idi. Suçu görülen çırak veya kalfa lonca odasında büyükleri tarafından tazir edilir ve suçun tekerrürü takdirinde falakaya bile çekilirdi. Hatta diğer sanat mensupları bile çıraklarının terbiyesini dabağhanenin lonca reisine havale ederlermiş. Şu muhakkak ki esnafın eskiden bir âile örgütü telakki ettikleri loncalarının etrafında samimiyet ve hüsnü niyetle toplanabilmişlerdir. Hatta ölen sanatkârlar dabağhaneye bir dükkân veya arsa vakfederek bu teşkilâtın maddeten kuvvetlenmesini temin edebilmişlerdir. Bu vakıflar loncaların esnaf cemiyeti teşkilâtına çevrilmesine kadar lonca reisinin emrinde ve esnaf namına tapulu bulunur ve bunlardan temin edilen irad ile de düşkünlere yardıma ve sanat yuvalarının tamerine çalışılırdı. Ahlakî ve içtimaî meziyetleri pirenşip ittihaz ederek zamanının sanat hayatında büyük inkişaf kaydeden bu esnaf birliğinin bu gün çökmeğe yüz tutuşunu görmek insana cidden ızdırab veriyor.

Dava ve Cezanın Sukutu

Semih ÖZKAN

Kaide olarak ortada bir suç ve bu suçun hakikî sahibi de bulunursa bu suçluya kanunun tayin ettiği bir ceza verilir. Fakat vazı kanun bazı hususlarda suçluların işledikleri suçta mukabil ceza verilmesini, ceza verilmiş ise çektilmesine mani olur. Türk Ceza Kanununun 9 uncu babı yazımın başlığı olan «dava ve cezanın sukutu» mevzuunu teşkil etmektedir.

Dava ve ceza beş sebeple ortadan kalkar :

I. Ölüm,

II. Af,

III. Davadan vaz geçme,

IV. Müruru zaman,

V. Bazı kabahat fiillerinde para cezası vermek suretile o davanın ortadan kalkması.

I. Ölüm : Ceza kanununun 96 ıncı maddesi.

Bu maddenin tasrih ettiği veçhile maznunun vefatı hukuku âmme davasını ortadan kaldırır. Mahkûmun vefatı ceza mahkûmi-

yetini ortadan kaldırır. Maznun ve mahkûm arasında esaslı bir fark vardır. Bir mahkemededen verilen mahkûmiyet kararı temyiz mahkemesi tarafından tasdik edilinceye veya temyiz müddeti geçmek suretile hüküm kat'ileşinceye kadar suçlu maznundur. Hüküm kat'ileşince maznun artık mahkûmdur. Pek tabiidir ki maznunun ölümü hukuku âmme davasını düşürür. Çünkü ortada dava açılacak ve ceza verilecek bir insan yoktur. Eski devirlerde ölümler, kuşlar, kurtlar hakkında takibat icra edilir ve ceza verilirdi. Bu gün ise bir kimse umumun asâyiş ve intizamını bozan bir suç işleyince müddei umumi derhal harekete geçer, maznun hakkında dava açar. Maznunun ölmesiyle âmme davası düşer, müddei umumi takibat yapamaz. Çünkü takibattan maksat suçlunun cezalandırılmasıdır. Ceza da o kimsenin tehzibi ahlak olması içindir. Bu da ancak maz-

nunun hayatta bulunması, iradesi ve şuuruna malik bulunması ile bildir. Halbuki bir ölü bir taş, bir kâğıt parçası gibidir. Binaenaleyh bir ölü hakkında yapılan takibattan maddî veya manevî hiçbir menfaat olamaz.

Takibat yapılmış, ceza verilmiş ve bu hüküm de kesbi kat'iyet etmiş mahkûm cezasını çekirken ölmüşse olursa bu defa ceza mahkûmiyeti düşer. Hatta ceza mahkûmiyeti ile beraber icra edilmiş ağır ve hafif para cezaları da bütün neticeleriyle beraber ortadan kalkar. Para cezalarını mahkûmun veresesine intikal etmez. Cezada gaye suç sahibine kanunun tayin ettiği cezayı verip tehzibi ahlak etmesidir. İşte parası cezası da aynı gayeye matuf olduğundan kanun ölünün veresesine para cezalarını teşmil etmiyor. Yalnız eşyanın zabt ve musaderesi ve mahkeme masrafları için sadır olup mahkûmun ölümünden evvel kat'iyet kesbeden hükümler tenfiz olunur. Çünkü suç mevzu veya suçta kullanılan eşyanın musaderesi ve mahkeme masraflarının ödenmesi ceza değildir. Yalnız suçlunun, hüküm kesbi kat'iyet etmesinden sonra ölmesi lâzımdır.

II. Af : Ceza kanununun 97 ve müteakip maddeleri.

Afde ölüm dava ve cezayı kaldıran sebeplerden biridir. Af iki kısımdır.

A. Umumî af.

B. Hususî af.

Umumî af siyasaldır. Cezalandırılması icabeden kimsenin cezalandırılmaması âmme namına daha nafi olduğu takdir edilmiştir. Bu takdir hakkında ancak teşriğ kuvvetine verilmiştir. Büyük Millet Meclisi heyeti ne zaman isterse kanunla umumî af icra eder. Umumî af mahkûmiyetin her safhasında sadır olur. Hususî af ise, bir suç hakkında sadır olup hüküm kat'ileştikten sonra vaki olur, başka zaman mevzu bahsolamaz. Umumî af hukuku âmme davasını ve hükmolunan cezayı bütün neticeleriyle birlikte ortadan kaldırır. Hususî af ise, ihtiva ettiği sarahate göre cezayı ortadan kaldırır veya azaltır veya değiştirir. Hilafı yazılı olmazsa üç sene emniyeti umumiye nazareti altında bulundurulur. Umumî affe uğrayan bir ceza tekerrüre esas olamazken hususî af, cezasını tatbik ettirmediği fiilin tekerrüre esas olmasına mani olamaz. Hususî af hakkında sadır olan kimsenin suçu ortadan

kalkmamıştır, fakat suçun cezası kaldırılmıştır. Takibedilen hukukî takibat ortadan kaldırılmaz. Umumî afde ise hem cezaî takibat, hem de hukukî takibat ortadan kalkar. Hilafı yazılı olmadıkça hususî af şahsî hukuka, ferî ve mütemmim cezalara tesir etmez. Halbuki umumî af bunların hepsini tamamen bütün neticeleriyle ortadan kaldırır. Sanki ne âmme davası açılmış nede ceza verilmiş, ancak gerek umumî ve gerek hususî aflerde ne zabtolunan eşya ve nede mal sandığına tediye olunan ağır ve hafif para cezaları istirdat olunamaz.

III. Davadan vaz geçme, Ceza kanununun 99 uncu maddesi.

Davayı düşüren sebeplerden biride davadan vaz geçme keyfiyettir. Ceza cemiyetin asâyiş ve intizamını bozan insanlara tatbik edilir. Cemiyetin nizam ve sükûnetinde müddei umumî gözetir. Fakat bu bakımdan suçlar iki kısımdır. Bir kısım suçlar vardır ki, müddei umumî doğrudan doğruya takibata girer. Ve diğer kısım suçlarda ise mağdurun yani suçtan zarar gören kimsenin müddei umumiyi bir şikâyetle harekete getirmesi icabeder. Mağdur olan şahıs müdahil sıfatını

takınarak şahsî hakkını takibeder. Aynı zamanda müddei umumî de diğer taraftan âmme hukuku bakımından dava açar. Meselâ zinada, zinayı irtikâp edenlerin takibi için mağdurun (karı veya kocadan biri) müddei umumiyeye baş vurma lâzımdır. Müddei umumî kendiliğinden hukuku âmme davası açamaz. Çünkü âile arasında bu gibi meseleler affedilir ve unutulur. Hakaret ve döğmede müddei umuminin takibat icrası için şahsî şikâyete ihtiyaç vardır. Şikâyeti yapan mağdur maddî veya manevî tazminat isteyebilir. Cezayı istemek hakkı yalnız müddei umumiyeye aittir. Ceza kanunu şikâyete bağlı suçları tasrih etmiştir. İşte bu gibi suçlar ancak mağdurun şikâyeti üzerine müddei umumî tarafından hukuku âmme davası açıldığı için mağdur davasından vaz geçerse âmme davası da düşer. Yalnız davadan vaz geçme müddetini kanun çerçevelemiştir. Hüküm kesbi kat'iyet edinceye kadar bir kimse davasından vaz geçebilir. Bundan sonra vaz geçmek bir kıymet ifade etmez. Çünkü iş artık cezaî mahiyet almış, dava hali ortadan kalkmış, mahkûmiyet safhası girmiştir. Kanunumuzda bu kaidenin

tek bir istisnası vardır ki o da ceza kanununun 444 üncü maddesi, zinada davadan vaz geçme, hükümden sonra da makbuldür. Karı ve koca birbirlerini affedip tekrar müşterek âile hayatının idamesi ve âile hukukunun sıyaneti içindir.

Yalnız mağdurun davadan vaz geçmesi kâfi değildir. Maznunun da bu vaz geçmeyi kabul etmesi lâzımdır. Çünkü mağdur maznun hakkında bir suç tertip ve tasniğ etmişse maznun bu vaz geçmeyi kabul etmediği takdirde ve takibat sonunda beraet edince maznun, mağdur aleyhine iftira davası açabilir. Bir maznun hakkında vukubulan davadan vaz geçme hali diğerlerine de sâri olur.

IV. Müruru zaman.

A. Dava müruru zamanı. Ceza kanununun 102 ve müteakip maddeleri.

B. Ceza müruru zamanı. Ceza kanununun 112 ve müteakip maddeleri.

Müruru zamanda hukuku âmme davasını ve cezayı düşürür.

Müruru zaman demek fiilin ika ve irtikâbindan veya cezanın hükümünden uzun bir zaman geçmesile davanın ikame edilmemesi davayı: cezanın tatbik edilme-

mesi cezayı düşürür. Dava müruru zamanı memnu fiilin ika ve irtikâbindan sonra aradan uzun bir zaman geçtiği için davanın açılmaması halidir. Bunun üzerinde hukukçular arasında ihtilaf vardır. Bazı müellifler bir kimse bir suç işleyipte aradan uzun bir zaman geçip hakkında da dava açılmazsa artık bir daha dava açılmamalıdır. Çünkü geçen zaman zarfında suçlu zaten kâfi derecede ızdırıp ve elem çekmiştir. Bu nazariye sakattır. Çünkü suç işlemeyi itiyat edinmiş olan kimseler için ızdırıp ve azab mevzuu bahsolamaz. İkinci kısım müellifler ise aradan zaman geçince dava açılmasını doğru bulmazlar. Çünkü suçun delil ve emareleri ortadan kaybolur. Bu noktai nazarda büyük bir isabet vardır.

Dava müruru zamanı ceza müruru zamanından daha kısadır. Çünkü dava ikame edilemediği için delil ve emareler de tesbit edilemediğinden suçlu henüz şüphe ve zan altındadır. Âmmenin o adamın bu suçu işlediği hakkında kat'î bir kanaati olamaz. Bunun için efkârı umumiyeye tarafından daha çabuk unutulur. Ceza müruru zamanında ise maznun hakkında dava ikame edilmiş, de-

liller toplanmış, şühûd istimağ edilmiş ve bir mahkeme kararile mahkûm edilmiş ve hüküm de kesbi kat'iyet etmiştir. Fakat aradan uzun bir zaman geçtiği için ceza çektirilemez. Burada delil ve emarelerin kaybolması bir kıymet ifade etmez. Bunun için, ceza müruru zamanı dava müruru zamanından daima uzun olur. Ef-kârı umumiye cezası tayin edilmiş bir suçluyu daha geç unuttur. Müruru zaman müddetinin pekte uzun olmaması hukukçuların temennisindedir. Mademki ceza tashihi ahlak etmesi gayesine matuftur. Suçlunun işlediği suç hatırlaması lâzımdır. Her suç hakkında dava müruru zamanı tatbik edilir. Dava ve ceza müruru zamanı müddeti suçun mahiyeti ve ağırlığına göre değişir. Meselâ ölüm veya müebbed ağır hapis cezalarında dava müruru zamanı yirmi, ceza müruru zamanı ise otuz senedir. Dava müruru zamanı suçun işlendiği günün ertesi günü başlar.

Dava müruru zamanı:
1 — Müruru zaman kesilebilir. Ceza kanununun 104 üncü ve müteakip maddeleri.
2 — Müruru zaman durabilir. Ceza kanununun 107 inci ve mü-

teakip maddeleri.

Müruru zamanın kesilmesi; müruru zamanın düşmesi yeniden başlaması keyfiyettir. Eski müruru zaman ortadan kalkar, yeni müruru zaman başlar. Müruru zamanın durması ise bir hadise ile müruru zaman durur, o hadisenin kalkması ile müruru zaman yine devam eder. Burada yeni müruru zaman müddeti eskisine ilâve edilir.

Dava müruru zamanını kesen haller:

A. Mahkûmiyet hükmünün tefhimi.

B. Firarda bulunan maznunun yakalanması,

C. Teykif, celp veya ihzar müzekkereleri,

D. Adli makamlar huzurunda maznunun sorguya çekilmesi,

E. Maznun hakkında son tahkikatın açılmasına dair olan karar veya müddei umumi tarafından mahkemeye yazılan iddia name ile dava müruru zamanı kesilir.

Müruru zaman faili aslilerden biri hakkında bir sebeple kesilirse diğerlerine sirayet ederse müruru zaman fiili, etmezse şahsî olur.

Dava müruru zamanını durduran halleri:

A. Âme davasının açılması için bir karar icabediyorsa o karar alınincaya kadar,

B. Âme davasının mezuniyet ile açılmasında mezuniyet alınincaya kadar,

C. Bir davanın halli için hukukî bir mesele hakkında evvelâ karar verilmek icabederse o meselenin halline kadar.

Dava müruru zamanı devir. Burada müruru zamanı tekrar başlamaz, evvelki müruru zamanı takibeder. Bir mebus hakkında müddei umuminin dava ikame edebilmesi için Adliye Vekâleti vasıtasile Büyük Millet Meclisinde bu maznun meb'usun teşrii masuniyetinin kaldırılmasını ister. Meclisin bu maznun meb'usun teşrii masuniyetinin kaldırıldığına dair bir karar vermesi lâzımdır. Burada dava müruru zamanı suçun işlendiğinin ertesi günü başlar. Müddei umuminin meb'usun teşrii masuniyetinin kaldırılmasına dair Adliye Vekâleti vasıtasile Meclise baş vurduğu andan itibaren karar çıkıncaya kadar müruru zamanı durur. Fakat teşkilâtı esasiye kanunile meb'usun meb'usluk sıfatı kaldıkça müruru zamanı işlemez.

Mezuniyet karardan başka bir

şey değildir. Bizde maznun hakkında mezuniyet alınması mevzuu bahsolmuyor. İtalyada tatbik edilen bir usuldür. Bir tercüme hatası dolayisile kanunumuza geçmiştir. Bizde memurlar hakkında müddei umumi dava açması için âmirinden mezuniyet istemez. Yalnız memurlar Memurin Muhakemat kanunu mucibince evvelâ idarî tahkikata tabidirler. Bu tahkikat ta adliyede yapılan ilk tahkikat mahiyetindedir. idarî tahkikat müruru zamanı keser, fakat durdurmaz. Âme davasının ikameşi ve yaneticelenmesi hukukî veya idarî bir meselenin halline bağlı ise bu meselenin halline kadar dava müruru zamanı durur.

Ceza müruru zamanı müddetleri:

Ceza müruru zamanı ceza mahkûmiyetinden sonra geçen muayyen bir zamanla tekrar ele geçen mahkûme cezanın tatbik edilmemesi halidir. İçtimaî ve ahlakî bir kıymeti olmayan cezayı tatbik etmek faydasız ve belkide zararlıdır. Her suç hakkında dava müruru zamanı tatbik edildiği halde ceza müruru zamanı istisnâ hallerde tatbik edilmez. Ceza kanununun 118 inci maddesi bu istisnayı teşkil eder. Bazı sefil suç-

lar vardır ki bunlarda mürurü zaman, unutmaya mevzuu bahsolamaz. Devletin haricî emniyetine, vatan ve millet aleyhine işlenen suçların ceza mürurü zamanı yoktur. Yalnız mezkûr madde bu gibi suçların vatan dışında işlenmesini şart koşuyor.

Ceza mürurü zamanında asıl ceza ortadan kalkarsa ferî ceza da düşer. Dava mürurü zamanı suçun işlendiği günün ertesi günü başlarken ceza mürurü zamanı hükmün kat'ileştiği günün ertesi günü başlar. Gerek dava mürurü zamanı, gerek ceza mürurü zamanı resen tatbik edilir. Maznunun red ve kabulüne lüzum yoktur. Burada gaye âmnenin menfaatidir. Dava mürurü zamanında hem kesen, hemde durduran sebepler vardır. Halbuki ceza mürurü zamanında yalnız kesen sebepler vardır.

1. Ceza mürurü zamanını kesen sebepler :

A. İlâmın icrasına müteallik kanunî tebliğat yapılması,

B. Mahkûmün cezasını çekmesi,

C. Mahkûmün ele geçmesi,

D. Mahkûmün aynı cürüm cinsinden mürurü zaman müddeti içinde diğer bir suç işlemesi.

V. Bazı kabahat fiillerinde para cezası vermek suretile davanın ortadan kalkması, âmme

davasını ve cezayı düşürür. Bunun için bazı şartlar lâzımdır :

A. Kanunda hilafı yazılı olmamalı,

B. Suç kabahat derecesinde olmalı,

C. Para cezasının mikdarı en çok elli lira olmalı,

D. Takibat icrasından evvel olmalı,

E. Para cezasının en yüksek haddini merciine ödemiş olmalı.

Bizde kabahat fiillerinde müddei umumi kendiliğinden takibata girişemez. Bir şikâyetle tahrik edilirse hukuku âmme davasını açar ve sulh mahkemesine verir. Binaenaleyh takibattan evvel para cezasının en yüksek haddini ödemek bizde mevzuu bahsolamaz. Bu İtalya kanunu tercüme edilirken yapılan bir sakatlıktır. Çünkü İtalya kanununda kabahat fiillerinde de müddei umumi kendiliğinden takibata girişebilir.

Kaide olarak ceza hükümlerinin düşmesi; hukuku şahsiye, istirdadı emval, tazminat ve masarifi muhakemeye müteallik hükümlere hâlel vermez. Ancak umumî af ceza hükümlerinin düşmesinde hazinenin masarifi muhakeme istemek hakkını dahi inkâr ediyor. İşte Türk Ceza Kanununun saydığı hukuku âmme davasını ve cezayı düşüren sebepler bunlardan ibarettir.

Arzda ve Yurdumuzda

ZELZELE BÖLGESİ

Rifat ARINCI

Arzda zelzele bölgesi :

Arzın her bölgesindeki zelzeleler sık sık olmaz. En çok görülen yerleri zelzele tarihleriyle aşağıya kaydederek arzda zelzele bölgesi olarak bu nokta üzerinde durulması gerektiğini arz etmek istiyorum :

Milâdî 356, 398, 402, 862, 869, 1010, 1034, 1037, 1763 de İstanbulda ; 526 da Akdeniz kıyılarındadır ; 1056 da Geliboluda ; 1509, 1592, 1693 te Sicilyada ; 1698, 1728, 1754 de Lizbondadır ; 1783 de Kalabrede ; 1883 de Somatrada ; 1891, 1923 de Japonyada ; 1906 da Sanfransiskoda mühim tahribat yapan zelzeleler tanıyoruz. Anlaşıldığına göre arzın bu kısmı daima zelzele tehlikesine - şimdilik - maruz demektir. Harita üzerinde arzın zelzele bölgesini çizmek az bir hata ile mümkündür.

Japonyanın şimal noktasından arz dairesine müvazi olmak üzere Portekizin şimal noktasına bir çizgi

çiziniz. Ve yine bu çizgiye müvazi olmak üzere Japonyanın cenubundan Portekizin cenup noktasına kadar bir çizgi daha çiziniz. Bu iki çizgi arasındaki bölgeye arzın zelzele bölgesi demek yerinde olsa gerektir. Bu çizgiler biraz hata ile takriben 35 - 45 arz dereceleri arasında olmalıdır.

Yurtta zelzele bölgesi :

Yurdumuz, arzda zelzele bölgesi içinde ise de en çok zelzeleye maruz kalan yurt bölgeleri diğerlerine nazaran çok tehlikeli ve üzerinde önemle durulacak derecede olduğundan bu bölgeyi sarihlikle tebarüz ettirmek istiyoruz. Yurtta zelzele bölgesi aşağıya aldığımız zelzele kayıtlarıyla tebarüz etmektedir.

Erzincan zelzeleleri :

Erzincanda belli başlı zelzeleleri buraya kaydetmekle [*] Erzincan

[*] Bu sahifelerdeki zelzele listeleri, Prf. İ. Hakkının Ülkü S. 84 deki makalesile Kadı Hüsameddinin Amasya tarihi

can zelzelelerinin önemini anlatmak istiyorum :

Tarihleri [*]		
Hicrî	Milâdî	Nüfusça ziyat
439	1047	Malûm değildir
437	1045	» »
461	1068	» »
564	1168	12000
667	1268	15000
686	1287	Malûm değildir
861	1456	» »
862	1457	22000
863	1458	32000
887	1482	3000
888	1483	Malûm değildir
992	1584	15000
1077	1666	Malûm değildir
1198	1783	» »
1199	1784	5000
1202	1787	Malûm değildir
1306	1888	» »
	1930	» »
	1939	Resmî vesikalardan okumalıdır.

Anadolunun diğer zelzele gören önemli şehirleri şunlardır :

gazete koleksiyonları Çorum küüphanesindeki muhtelif not ve kitaplardan evkaf ve seriye kayıtlarından istifade edilerek tanzim edildi.

[*] Mehazların bazılarında hierî ve bazılarında milâdî tarihle kaydedildikinden, bunları birleştirmek için her ikisi birden kaydedildi. Tarih tedkik edecekler bu birleştirmeden istifade ederek kolayca karşılaştırabileceklerdir.

Hicrî	Milâdî	Zelzeleye maruz kalan şehir ve bölgeler
—	330	Niksar ve Karadeniz Ereğlisinde
—	499	Niksar, Reşadiye ve Amasya mıntakasında
845	1441	Nemrut volkanı in-difarı
1243	1827	Tokat zelzelesi
1257	1841	Bayezidden Tiflise kadar hissedilen zelzele
1276	1859	Erzurum zelzelesi
1291	1874	Diyarbakır zelzelesi
1302	1884	Bitlis zelzelesi
1321	1903	Nisanında Malazkirt zelzelesi
1321	1903	Mayısında Muştan Erzuruma kadar hissolan zelzele
1321	1903	Mayısında Ardahan, Harput zelzelesi
1325	1907	Martında Bitliszelzelesi
1325	1907	Haziranında Muş »
1327	1909	Şubatında Suşehri zelzelesi.
1343	1924	Mayısında Erzurum bölgesinde mühim bir zelzele
1343	1924	İlk kânununda Trabzon ve civarında bir zelzele
1344	1925	Şubatında Ardahanda bir zelzele
1345	1926	İlkteşrininde Gümrüde bir zelzele

Orta anadoludaki belli başlı zelzeleler

Mevzuumuz Orta anadolu zelzeleleri olduğundan bu bölgedeki zelzeleler üzerinde durarak izah etmeye çalışacağız. Bunlardan belli başlı bir kaçını aşağıya kaydediyoruz :

Tarihleri		
Hicrî	Milâdî	Zelzeleye maruz kalan şehirler ve yağmurlar
442	1050	Amasya ve havalisi
468	1075	Çorum » »
818	1415	Amasya » »
850	1446	Çorum » »
915	1509	» » »
920	1514	» » »
950	1543	» » »
993	1585	» » »
993	1585	Amasya » »
1029	1619	Çorum yağmuru
1079	1668	Amasya zelzelesi
1096	1684	Amasya zelzelesi
1208	1793	Çorum »
1326	1908	İskilip zelzelesi
—	1938	Kırşehir ve havalisi zelzelesi
—	1939	Gezgin zelzelesi

442 - 1050 Amasya zelzelesi :

442 - 1050 Amasya zelzelesi ; Bütün Pon ülkesinde ciddi hasarat yaparak bilhassa Amasyada

tahribatı fazla göstermektedir. Bu cümleden olarak bir çok kârgir ve ahşap binalarla kiliseler yıkılmıştır. Bazı manastırlar da müteessir olmuştur. [*]

468 - 1075 Çorumda Danişmendliler zelzelesi :

Bu zelzele, Danişmendlilerin Çorumu rumlardan zaptında yardım ettiği için onlara izafe etmeyi daha uygun buldum.

(H. 490 - M. 1084) tarihinde Niksarda ölen, Danişmendliler devletinin kurucusu Danişmend Ebün-nasa Ahmed Teganî Bizanslılardan Tokad ve Zileyi aldıktan sonra (466 - 1073) yazın muhtelif Türk boylarından teşkil ettiği 50000 kişilik bir ordu ile Yankonya yani Çorum üzerine yürüdü. Kumna heyeti bu boyların reis ve kendi akrabalarından olan amca zadesi Suli ve Çavlu ile İltekin, Şerefeddin Osmancık, Karatekin, Abdurrahman İlyas, Yahya ve rum mühtedilerinden Ahmed Sarkis ve Şettadın kızı mühtediye Efrumiye'den teşekkül ediyordu. Akıncı ordusu 468 - 1075 ilkbaharında şimdiki su deposunun arkasındaki sırtlara çadırlarını kurdu. Yankonyaya gel-

[*] Amasya tarihi, Husameddin : C. 2. S. 258

dikleri gün şehrin dört tarafı muhasara edilmişti. [1]

[1] Bu günki kanaatimize göre, Çorum kalesinin kabataslak planı o zaman şöyle idi :

Şimdiki Albayrak okulunu içerisine alan kale suru, [*] Kara Mustafa paşa su deposunun önlerinden eski ortaokul yapısını hariçte bırakarak Tanyeri okulunu içine almak suretile Sakallının Hacı efendinin ve Poyrazların cami yanındaki evinin önünden cenuba doğru istikamet alıp taşhan arkasından İnkılâp mektebi önünden şimdiki kaleye doğru imtidat ediyor ve kalenin yeri sur içerisinde kalıyordu. Albayrak okulunun bulunduğu yerde Nastorun muazzam sarayı vardı. Çerkes şeyhinin evinin ve Kaleli zade bay Nurinin evinin yerlerinde bir mabed vardı. Eski Ortaokul ile Tanyeri arasında ve sur dışında büyük bir rum mezarlığı mevcuttu. Tanyeri okulu avlusunda da bir kârgir bina temeli halen mevcuttur. Esasen bu günki İslam mabedlerinin en eskilerinin pek çoğunun yerinde Bizanslılar zamanında dinî binalar olduğunu tahmin ediyorum. Şimdiki Çorum kalesi, inşa malzemesinden de anlaşılacağı veçhile, Danişmendliler tarafından yapılmış olsa gerektir. Başta, yıkılan Çakırlı camii olmak üzere hemen Selçuk ve Osmanlılar zamanında yapılan camilerin inşa malzemesinin mühim bir kısmı Bizans ve Roma mimarisi enkazından yapılmıştır. Yani, muvakkat bu iki kültür derhal ortadan kalkarak memleketin ana kültürü yerleşivermiştir.

Halen bile mevcut bazı çeşmelerin enkazı dahi adı geçen milletlerin mimarî bakayalarındadır. Bazı çeşmelere meselâ

Çorumda Danişmendliler zelzelesi

Büyük Yankonya kalesi tarasut altına alındı. Evvelce haber alan Rumlar, kalenin etrafına kazdıkları hendeğe su doldurdular. Kale burçlarına ve Nastorun sarayına yerleştirilen mancınıklarla emniyet tertibatı almış oluyorlardı. Altı gün, gece gündüz devam eden şiddetli muharebeden sonra Rumların tahammülleri kalmamıştı. Yedinci gece seher vakti şiddetli bir zelzele Çorumu yerlere sermiş ve taş taş üstünde bırakmamıştı. Bu felâket Bizanslıların maneviyatını sarstığı gibi Türkleri o nisbette kuvvetleştirmişti. Sabaha karşı zelzeleyi takip eden bir yağmur sa-

Hıdırlık karşısındaki bostanlar arasında ve İskilip yolu üzerinde bulunan çeşmedeki Yalak, adı geçen mimariye ait bir lahdır. Büyük cami halâlarındaki su deposu olarak kullanılan üzeri resimli taş oluk ta eski mimariye aittir. Albayrak okulunun bulunduğu yerde yapılan bir kazıda Bizanslılara ait bir karavana bulunduğu söylenmektedir.

[*] Eski kale izlerini mimarlar ve inşaat sahipleriyle tarih meraklıları tarafından yapılan tedkiklerden istifade etmek suretile ve kendi tedkik ve tahkiklerimle öğrendim. Albayrak okulu ile şimdiki kale arasındaki eski kale surunun nereden geçtiğini bilemiyorum. Alâkalı gençlerin bu tedkikli ikmal etmeleri çok yerinde bir hizmet olur.

ğanağı neticesinde şimdiki parkın iki tarafından gelen sellerin sürükledikleri kumlar zelzeleden yere serilen şehri düzleyerek Yankonya kale ve şehrinin izlerini bile yok etmişti. Kırk gün devam eden bu kırk ikinci yağmurdan sonra Ahmed Gazi, bu semavî âfetlerin mintarafillâh bir tufan olduğunu Rumlara tebliğ ederek onları islâm dinine davet etti. Bu suretle Rum bakıyetüssüyufu müslüman olarak Türk ordusuna zahir oldular. Eskiekin bağları civarında Gerdekka-ya mağaralarına sakladıkları Nastorun hazinesine de Türkler el koyarak msadere ettiler.

818 - 1415 Amasya zelzelesi

İskilip ve civarında yerleşen ilhanlılardan bakıye kalan tatarların isyanına devam ediyordu. Amasya valisi Yörgüç paşa ve ondan sonra gelen Şehzade Murat efendi (Murat II) hayli müşkülâtlarla karşılaşmışlardı. Halk açlıktan köpek eti yiyecek dereceye gelmişti. Böyle bir zamanda müdhîş bir zelzele felâketile karşılaştılar. Şehrin belli başlı binaları yı-

[1] Danişmendname. Arif Ali Hususî kütüphanemizdeki elyazma nusha S. 242.

[2] Bazı tarihler Çorumun Danişmendliler tarafından zaptını H. 464 M. 1071 olarak göstermektedir.

kıldı. Ertesi sene yani 819 da Amasya muhafızı Melek İsmail bey tarar isyanını bastırdı. Çelebi Sultan Mehmed Amasyaya gelerek vaziyeti teskin etti. Dönüşte İskilibe uğrayarak isyanla ilgili reisleri ve mensuplarını Rumeliye sürmek suretile hadiseyi kapatmak istedi. [1]

915 - 1509 Türkiye büyük zelzelesi :

Bu zelzele, Türkiyenin başta İstanbul olmak üzere bir çok yerlerinde mühim tahribat yaptığı gibi Çorumu da altüst etmiştir. Tarihi Ebülfaruk C. 2. S. 224 - 225. Çorum ve İstanbuldaki tahribatını şöyle anlatıyor :

«915 senesinin Cemaziyelahire-sinde İstanbulda ve Memaliki Osmaniyenin ekser yerlerinde misali görülmemiş bir hareketi şedidei arz vaki oldu. Yalnız İstanbulda yüz dokuz kadar cami ve mescit müteaddit medrese, hamam, kervansaray, han gibi büyük binalar, bini müteceviz diğer haneler harap oldu. Beş bini müteceviz nüfus enkaz altında kaldı. Deniz kabardı, dalgalar sokaklara hücum etti. Bir takım halk ile emvalin bir kıs-

[1] Bu isyan hadisesini tafsilatle diğer bir makalemizle izah edeceğiz. Amasya tarihi C. 3. S. 195.

mı da bu suretle telef oldu. Padişahın (Bayezid Velinin) binakerdesi olan Bayezid camii'nin kubbesi ve minareleri yıkıldı. Fatih camii'nin kubbesi çarpıldı. Sütunları sakatlandı. Ayasofyanın kendisine bir şey olmadı. Yalnız minareleri düştü. Kubbenin altındaki dört safhanın sıvaları döküldü. Altından eshabı incilin cesim dört sureti zâhire çıktı. Yerde çukurlar, çatlaklar peyda oldu. Bir çok canlar içlerine düşerek telef oldu. Dört taraftan İstanbul sûrunun kırk bin arşınlık mahalli yıkıldı. Gedikler açıldı. Zلزele aralık vererek tekrar etmekte idi. Kırk gün kadar devam etti. Vilâyattaki hasarat dahi pek müdhîş idi. Meselâ Çorum şehrinin bir mühim kısmında yere battı. Gaip oldu. Halk dehşetinden kudurmuş idi. Büyüklerin menhiyata iptilaları sebeble gazabı ilâhiye bunu hamlediyorlardı.

Tevbelere, istiğfarlara garkolmakla beraber diş bileyordu. Filhakika sefahet ve rezalet devairi âliyede derececi nihayeye varmıştı. Ahkâmı şeriyenin hududunu çoktan gaip etmişlerdi.....»

920 - 1514 Çorum zelzelesi :

Merkezi İstanbulda olmak üzere hicrî 920 tarihinde büyük bir zelzele olduğu haber verilmektedir.

Çorumdaki belli başlı tahribatın camiikebir ve çakırlı camii'nin kubbeleri yıkılmış, halkın ikametgâhlarının üçte birisi kurtulamıyacak derecede yıkıldığından muztar kalan halk, Mısır ve sair mahallere göçmek mecburiyetinde kalmıştır. [*] 1939 Anadolu zelzelesi felâketzedelerinden hiç birisi Cumhuriyet idaresinin yüksek başarısı sayesinde - şiddetli kış olmasına rağmen - hicret mecburiyetinde kalmamış, Türk, daha doğrusu insanlık âleminin vicdan duygularıyla her felâketzedenin ızdırabı dindirilmiştir. Bu gün yıkılan eski sistem ve gayri sihhî şehir ve köylerin yerine en modern ve fennî şehir ve köyler kurulmaktadır. Saltanat idaresile Cumhuriyet idaresi ve rejimini mukayese için bundan daha canlı bir misal tasavvur edilemez.

1029 - 1619 Çorum yağmuru

1029 - 1619 ilkbaharında Çorum mıntakasına şiddetli bir yağmur yağdı. Köylerde hayli tahri-

[*] 920 tarihinde merkezi İstanbulda buraya kadar sahasına uzatan büyük zelzelede İstanbulda yaptığı tahribattan başka Çorumda şehrin üçte biri yıkıldığı gibi camii kebir, çakırlı camii'nin kubbeleri yıkılmış, ahalinin bir kısmı Mısır ve sair mahallere hicret etmek mecburiyetinde kalmıştır.

(Çorumlu sayı 21, S. 25 - 652.)

bat yapmıştı. Abdalata Tekkesinin kapısının üst eşigine kadar çıkan sel suları köyde üç evden başkasını tamamen kaplıyarak mahvetti. Halkın sefaleti ve feryadı ayyuka çıkmıştı. Hükûmetçe tedbir alındığına dair hiç bir vesika elde edilememiştir.

993 - 1585 Amasya zelzelesi

993 zilkadesinde Amasya ve mülhakatında şiddetli ve on gün süren bir zelzele olmuştur. Halk iki ay çadırlarda kaldı. 1000 tarihinde kıyametin kopacağı şayiaları halkı heyecana düşürmüştü. Açık gözler fırsatı ganimet bilerek safderun halkı soymağa başladı. Bir kalender şair halkla alay ederek :
"Zekâtı hüsnünü lutfet bugün bana cana,"
"Yarın kıyamet olursa sana da kalmıyacak,"
gibi şiirler yazıyordu.

1668 - 1079 Amasya zelzelesi

Amasya valisi sarı Mehmet paşa zamanında 1079 Rabiülevelinin 8 inci cuma günü kuşluk vakti

Amasya ve mülhakatındaki şiddetli, şiddetli zelzelelerden yerler yarıldı, yer altından korkunç sesler işitiliyordu. Kalenin divarları ve Sultan Bayazıt camii'nin kubbele-rile meydan kapusu, kârgir binalar, bedestanın mühim bir kısmı yıkıldı. Bayazıt Veli camii'nin minareleri eğildi. Hayli insan topraklar altında kaldı. Amasyalı şair Hafız Mehmet çelebi de ölenler arasında idi. Zelzeleden sonra şehrin inzibatındaki alâkasızlığından şehirde yağmaya verdiğinden, şehir kethudası Ahmed ağa azledilip yerine Kal'ai Bâlâ dizdarı Hamza ağa tayin olundu. [1]

1684 - 1095 Amasya zelzelesi :

Malatyalı Süleyman paşanın oğlu Yusu Beyin Amasya Beyliği zamanında 1095 şevvalnın 4 üncü günü Amasya ve havalisinde şiddetli zelzelede bir çok kârgir binalar yıkıldığı gibi nüfusça da çok zayıf olmuştur. [2]

—Sonu Var—

[1] Amasya tarihi C. 3, S.

[2] " " " 3. S.

[*] Amasya tarihi - Husamettin, C. 3

SABREYLEDİM!

*İşler tıkrında derken,
İş arattım sabreyledim.
Haksız şurda durur iken,
Gelip çattım sabreyledim.*

*Ele verdin hep yağmuru,
Giydirdin kürkü samuru,
Geriye kalan çamuru,
Bana attım sabreyledim.*

*Neler gelmedi başıma,
On yaş ekledin yaşıma,
Tutup da pişmiş aşıma,
Sular kattım sabreyledim.*

*Aşı, ekmeği serdin de,
Gelene «yeyver» dedin de,
Ele parasız verdin de,
Bana sattım sabreyledim.*

*Talih seni yar tanırdım,
Gürlüğüne aldanırdım,
Bitmeyeceksin sanırım,
Sen de battım sabreyledim.*

Dedebaş

Çorum'un Köy Düğünü

FERİT Dedebaş

—28 inci sayıdan mabaat—

Perşembe sabah kahvaltısı :

Perşembe günü sabahleyin kalkmış olan civar köy misafirleri börek ve hedik (19) ten ibaret kahvaltılarını yaptıktan sonra geceki hadisatın cereyan ettiği meydana birer ikişer toplanmaya başlarlar.

Güvey ve sağdıç [20] a müteallik merasim :

Misafirler meydana toplanırlar...

Güvey refakatinde iki, üç köy delikanlısı olduğu halde davulcu ile var ise hamam yok ise köy yunağına gider; orada yıykanır; eve döner. Evde evvelce hazırlanmış iki masaf böreğin birinin üzerine bir miktar leblebi ve güveyin elbisesi, diğerinin üzerine

[19] Hedik : Pekmezle pişmiş aşure.

[20] Sağdıç : Düğün münasebeti ile elbisesi gelin tarafından temin olunan, güveyin kardeşi veya yakın akrabasından bir erkek çocuğu.

de keza bir miktar leblebi ve sağdıçın elbisesi konur. Güvey ve sağdıç üzerlerindeki don gömleği örten sadece birer palto olduğu halde arkalarında iki kişinin başları üzerinde taşıdıkları mezkûr tepsilerle meydana gelirler. Yarı yolda davulcu bunları karşılar ve imamla kâhyanın önüne getirir. İmam güveyi, kâhya da sağdıçı bir takım dualarla giydirmişler. Börek tepsilerinden biri imamın, diğeri de kâhyanın evine gider. Tepsilerin üzerinde gelmiş olan leblebi de meydana mevcut çocuklara dağıtılır. Güvey ve sağdıç imamla kâhyanın ortasına oturmuşlar, güreş te başlamıştır. Güreşin öğleye doğru bitmesi elzemdir. Galip gelen pehlivanlar güvey ve sağdıçtan başlamak üzere ahâlden bahşiş alırlar.

Bunu müteakip kız evine düğünürşü (21) nün yola çıkacağına

[21] Düğünürşü : Kız aramaya çıkan veya kız getirmeye giden kadın kafilesi.

dair haber gider. (ki bu suretle merasimin kız evindeki kısmına intikal etmiş oluyoruz.)

Gelinin hazırlanması :

Perşembe sabahı kalkan geline kız ve gelinler ilâhilerle elbise giydirebilir. Bir alınına, bir çenesine, iki de yanaklarına olmak üzere yüzünün dört yerine sarı yaldızlar yapıştırılır. Bu yaldızlar üzerine kırmızı, beyaz noktalar tersim olunur. Bunun müteakip üzerinde ayna bulunan, adına (elehçin) tesmiye olunan 30 - 35 santimetre boy ve başa intibak edecek bir kutra malik üstüvaneyi başına geçirirler. Düşmemesi için bu üstüvane kırmızı ve yeşil kıvrak veya ipek bağlarla başa bağlanır. (ki «alı ile yeşili ile gelin oldu» sözü buradan gelse gerektir.)

Bundan sonra gelinin yüzüne bir ayna tutulur ve :

— Kendin mi güzel, bahtın mı güzel ? diye sorulur. Gelinin buna cevap vermemesi, fakat içinden «Bahtım güzel» demesi matluptur. İşte bundan sonra ta güveyi açincaya kadar gözünün önüne kırmızı bir peştemal gerilir ve dünürşü tesmiye olunan iki kadın gelinceye kadar bir kenarda ayak üstü durdurulur.

Gelinin baba evinden ayrılması :

Dünürşü namı ile gelen iki atlı kadından başka üzerinde sağdıç bulunan bir atla gelini götürcek olan boş bir at daha vardır. Gelin, gitmek için ata binmeden evvel gelen iki kadının yardımı ile babasından başlayarak hazırunun elini öper. Babası veya erkek kardeşi geline kuşağını kuşatır ve el öpme mukabili bir miktar harçlık verirler. Bu ara başlarında davul ve zurna bulunan oğün alayı da gelin evinin önüne gelmiştir. Gelin usul icabı biraz ağladıktan sonra ata bindirilir ; atın boğazına kırmızı donluk, kulağına kor-delâ, gelinin sırtına imamın abası konur ve bağlanır. Bu şekilde alay güvey evine doğru yollanır.

Gelinin kocası evine muvasalatı:

Gelin kocası evine yaklaşıırken evin damı üzerine çıkmış olan bir şahıs elinde tuttuğu bir çömleği yere atmak suretile parçalar. Keza diğer bir şahıs bir yumurtayı evin kapusuna vurarak kırar. (Bu merasimden her ikisinin de maksadı gelinin huyunun kırılması ve muti bir ev kadını olmasına matuftur.) Kaynata ve kaynana evin önüne geldiğinde gelini attan indirirler. Bir koyun

post (22) una bastırırlar; (ki bundan maksatları gelinin koyun gibi kâmil yani uslu olmasıdır) Eline verdikleri bir kaşık yağı eve girmeden kapunun eşğine ve üzerine sürdürürler. (Bundan da bereketin kastedildiği malumdur.)

Gelin odasına girdiğinde ilk çocuğunun erkek olması temennisi ile kucağına bir erkek çocuğu verip alırlar. O da bu erkek ço-

cuğa koynundan çıkaracağı bir keseden bahşiş verir. Bunu takiben yedisinden yetmişine kadar bir, bir herkesin elini öper.

Artık merasim burada sona ermiştir; Güvey kırlarda arkadaşları ile gelin de evde bir seyir mevzuu teşkil ederek yatsı ezanına intizardadırlar.

(Bitti)

[22] Post: Üzerinde minder yerine oturulan veya seccade verine namaz kılınan kurutulmuş ve temizlenmiş, koyun, yahut keçi derisi.

Çorumda söylenilen çığşaklar

Derleyen: EŞREF Ertekin

—Baştarafı 28 inci sayıda—

Orta yerin hasırısın
Dodağını ısırısın

Pek eğilme osu....
Şöylemi oynarlar kıykak
Böylemi oynarlar kıykak
Ah bilir oynar bilmez oynar
Vah yazık olsun tu bire mashara
Yüzük için uruştular
Haydindi ha bulunmaz ha
Ah bilir oynar bilmez oynar
Ah gerli kirli ferli canım
Şaştı zovallı

Kızıştılar turuştular
Yenilip te buruştular

N A K A R A T

Müsafirim safa geldin
Bizde ya... dört terklidir

Var atını bağlada gel
Ensenide yağlada gel

Çavdar ekdim anızına
Bakın şunların benzine

Çavdı gitti gök yüzüne
Ah bilir oynar bilmez oynar
Araştırha araştırha yaran
Senin yüzük senin haydindiha
Bulunmazha tu bire mashara

Biçareler halından bil
Şunların gözlerini sil

Kalk al eline bir mendil
Ohayallı hayallı canım şaşkın
Zovallı araştırha araştırha
Haydindiha bulmadiha tu bire
Mashara

Kahveciğin ağır olsun
Cümle âlem size gülsün

Kulakçığın sağır olsun
Şöylemi oynarlar kıykak böylemi
Oynarlar kıykak vah yazık neye
Küstün kırmızı büber çehrelî

N A K A R A T

Yedin havucu oğlan
Attın tapayı oğlan

Döktün pırcı oğlan
Düzdün sıpayı oğlan

Burda kimse yoktur yaddan
Halvaları yenmez tattan

Börekleri on beş kattan
Haydindiha bulunmazha
Araştırha araştırha vah
Yazıklar olsun tu bire mashara

Gelin şurayı gezelim
Bulub katara dizelim

Yüzükçüleri sezelim
Şöylemi oynarlar kıykak
Böylemi oynarlar kıykak
Ohayallı hayallı canım
Şaşkın zovallı hey gerli
Ferli tu bire mashara

Bitti artık oyunları
Yatırım şu koyunları

Bükülmüştür boyunları
Şöylemi oynarlar kıykak
Böylemi oynarlar kıykak
Ah bilir oynar bilmez oynar
Ohayallı hayallı vah yazık canım
zovallı yaran senin yüzük senin
Araştırha araştırha haydindiha
Bulunmazha gerli ferli lâkin kirli
Ne kızarsın canım kırmızı
Büber çehrelî tu bire mashara

N A K A R A T

Müsafirim safa geldin
Bizde ya... dört terklidir

Var atını bağlada gel
Ensenide yağlada gel

Yedin havucu oğlan
Attın tapayı oğlan

Döktün pırcı oğlan
Düzdün sıpayı oğlan

Bitti

Cönklerden derlemeler:

DESTAN [*]

Derleyen : Eşref ERTEKİN

Esnaf dilberlerin seyran eyledim
Her birisi benzer melek simaya
Görenlerin akli olur perişan
Aferin anları doğuran anaya

Ekmekçi dilberi bekler tezgâhı
Sarraflar dilberine eyledim ahı
Dühancı dilberi hobların şahı
Yanakları dönmüş kızıl elmaya

Boyacı dilberi boyar her rengi
Basmacı dilberinin bulunmaz dengi
Marangoz dilberinin balta ile cengi
Çalıştıkça bütün batar yongaya

Dülger dilberinin aldım huyunu
Cambaz dilberinin gördüm boyunu
Kalafatlı dilberinin ziftle oyunu
Üstü başı döner kirli mintana

Babuççu dilberi yalanda mahir
Sırmacı dilberinin akranı zahir
Gemici dilberi çok çeker kahir
Rast gelince hemen bir fırtınaya

Saraç dilberinin incedir işi
Kavaf dilberinin karadır kaşı
Kuyumcu dilberi işler gümüşü
Daim emek çeker ince sırmaya

Yemenici dilberinin muştası elde
Terlikçi dilberi söylenir dilde
Tabak dilberleri çalışır gölde
Sokak sokak gezer arar sermaya

Kebapçı dilberinin temizdir yağı
Keçeci dilberi dolar yapağı
Kalıpçı dilberi hoş döker ağı
Kâh gider emeği boşuna zaya

Terzi dilberine ısındı canım
Gazetçi dilberine arttı figanım
Tellâk dilberleri aldı dermanım
Başlayınca beni oğuşturmayla

Berber dilberinin çekilir nazı
Cizmeci dilberinin hoştur elfazı
Urum dilberinin çoktur beyazı
Ruhların benzettim gökteki aya

Kahveci dilberi yosma kıyafet
Gece gündüz hiç oturmaz rahat
Şerbetçi dilberi keser hararet
Aşçı dilberinde battım çorbaya

Katıkçı dilberi eder döğüşü
Geçirince başlarına terpoşu
Şair dilberinin aşkından cüşu
Fiğanın çıkarır arşı semaya

Demirci dilberi demir kaynatır
Kalaycı dilberi kıçını oynatır
Mehter dilberleri usul dinletir
On iki makamı sokar zurnaya

Kasap dilberleri biler pıçağı
Kebapçı dilberinin yanar ocağı
Bakkal dilberleri çok yer dayağı
Paçacı dilberleri düşmüş paçaya

Köçek dilberinin incedir beli
El ile oynatır parmakta zilli
Sazende dilberinin incedir teli
Anlar malik olur yanık sadaya

Moytaft dilberleri pek beyaz olur
Hammal dilberinin ömrü az olur
Tüccar dilberleri pek kurnaz olur
Çalışırlar üç beş para kapmaya

Yazıcı dilberi yazısın yazar
Iraktan yakından hileler sezer
Subaşı dilberi savmu çok bozar
Aslıca boyunca inmez deryaya

Halimi sorarsan ey kaşı âli
Yağlıkçı dilberi bulmuş kemali
Yorgancı dilberinin ol hob cemali
Âkıbet uğratar beni sevdaya.

[*] Bu destan Millî kütüphane No. 2257/328 deki cönkten aynen istinsah edildi. Umumi esnaf isimlerini aldığından önemlidir.

MEDHİ KAHVE

Ah neyliyeyim mübtelâyım terkedemem kahve seni
Varımı ben harcederim terkedemem kahve seni

On katar yüklü deve gelse Yemenden bana
Dostum ile içerim kimse hased kılmaz bana

Asel şeker şerbeti hiç birisi uymaz sana
Cümlenin sultanı sensin terkedemem kahve seni

Tavada kavurucak kokusu dımağa vurur
Fağfurî fincana koyunca üstünü duman bürür

İki fincan nuş edince bedene kuvvet verir
Cismime rahat verir terkedemem kahve seni

Yüzün esveddir amma kadrin alâdır senin
Padişahlar elde tutar yerin alâdır senin

Hem sana kimse yanaşmaz pahan alâdır senin
Varımı verir içerim terkedemem kahve seni

Hamse haslet ana refiktir buyurmuşlar heman
Defi gam, hazmı taam, izalei balgam heman

Birisi zekâyı akl birisi Neşatı meram
Subhü şam düfincan içer terkedemem kahve seni

ZEMMİ ENFİYE [*]

Kefereden huruç etti binası enfiyenin
Dühandan beter yetiştî belâsı enfiyenin

Ne şeyh kaldı ne meşayih çekmedik yok bir ahad
Anın için terakkide pahası enfiyenin

Kibarca enfiye ismi Türkçesi burun otu
Sanma anı iyi amel sakın andan pek kötü

Herkes koynundan çıkarır darbederek bir kutu
Gayetle çoğalmıştır müptelâsı enfiyenin

Hayır amel olsa idi ederlerdi içtinap
İstimal etmeyen nadir eyleyenler bihesap

Ne yağlık kor, ne yemeni cümlesin eyler harap
Mülevves kılır libası kokusu enfiyenin

Der Neşati buldu şöhret eylediler itibar
Kim çıkarırsa koynundan dördü birden el sunar

Bazılar aslını bilmez mekruhtan deva umar
Zararından gayri yoktur şıfası enfiyenin.

[*] Neşatiye ait biri "medhiye,, diğeri "zemmiye,, olmak üzere bu sütunlara dercedilen şu iki manzume dahi kahve ve enfiye hakkında tedkikat yapan sayın bilginlerimize bir hizmet olur ümidile yazma bir kitabın baş sahifesinden derlenmiştir. Bu şair Neşatiye dair de henüz elimizde bir belge yoktur.

Halkevi Çalışmaları

Şehrimiz halkevi İdare heyeti Ağustos 941 ayı içinde mutat toplantılarını yapmış bütün şubeler faaliyetlerini tedkik ve altı aylık çalışma programının tatbikına çalışmıştır.

30 Ağustos Zafer ve Tayyare bayramı münasebetile o günün gecesi ev salonunda bir Balo verilmiştir.

Bu Baloya başta kıymetli Valimiz olduğu halde bütün Parti ve Halkevi mensubları ve süel ve sivil erkân ve memurlar da iştirâk eylemiştir.

Halkevi Reisi Bay Şevket Davudoğlunun riyasetten istifası üzerine, Vilâyet Parti İdare heyetince Halkevi Reisliğine memleketimizin münevver ve çalışkan gençlerinden Naim Atalay intihap edilmiştir.

Evimizin bütün şubeleri faaliyetlerine devam eylemekle berabêr, muvakkaten terki faaliyet etmiş olan Güzel Sanatlar şubesi de komite başkanını seçerek yeniden faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Bando ve müzik kısımlarında öğrenmek arzu eden gençlerimizin kayıt işlerine başlanmıştır.

İki Öğretmen Aranıyor

Müzik ve Bandonun her türlü teferruatına vakıf ve öğretmek kabiliyetini haiz diplomalı bir müzik öğretmenile,

Nakış ve Dikiş kursları için keza diplomalı bir öğretmen aranıyor. Arzu edenlerin Halkevi Reisliğine baş vurmaları.

MES'UL MÜDÜR : Dr. PERTEV KALELİOĞLU

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat
komitesi çıkarır

YIL : 4 SAYI : 30

1 Birinci Teşrin 1941

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası